

CONTRIBUȚII LA STUDIAREA CURȚILOR DOMNEȘTI DIN MOLDOVA

I. D. MARIN

Tratatele de istorie a României s-au prezentat întotdeauna ca lucrări de sinteză și tocmai de aceea ele nu s-au ocupat îndeaproape și de lămurirea diferitelor probleme de istorie regională. Elucidarea unor asemenea probleme, în unele cazuri, poate depăși interesul local, aducând și contribuții substanțiale la istoria întregii țări.

În paginile care urmează ne ocupăm de curțile domnești care au existat mai ales în jumătatea de nord a Moldovei. Privită în ansamblu, problema aceasta încă n-a atras atenția cuiva pentru a fi lămurită. Nu venim cu amănunte asupra curților domnești din Suceava și Iași, care vreme de secole au fost reședințe domnești. Contribuția noastră scoate în evidență existența celorlalte curți domnești, prezentând mai întâi condițiile care au necesitat apariția lor, arătând apoi perioada lor de înflorire și factorii care au determinat dispariția curților domnești. Prin aceste contribuții nu considerăm de prisos eventualele cercetări care s-ar face pe plan local, pentru fiecare din aceste curți.

Prima curte domnească, construită în prima capitală a Moldovei, a fost folosită numai un timp relativ scurt. Motive strategice și social-economice au hotărât mutarea capitalei în altă localitate și o dată cu aceasta s-a impus construcția altor curți domnești. Astfel, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea au funcționat curți domnești la Baia, Siret și Suceava, fiecare din aceste țirguri purtând succesiv atributul oficial de „cetate de scaun“.

Deplasarea din capitală, mai ales în vremea de organizare a noului stat, se impunea. Cu toate acestea, Alexandru cel Bun, în lunga sa domnie, nu s-a prea depărtat de Suceava. Grupând uricele sale, după locul din care ele au fost eliberate, găsim un uric eliberat din Baia (1418), un uric din Țirgul de Jos (Roman) (1418), un alt uric de la Neamț (1422) și trei de la Mănăstirea Bistrița. Toate celelalte urice rămase de la el au fost eliberate din Suceava¹.

Nu se poate pune la îndoială existența în continuare a curților domnești din Baia și nici existența unor curți domnești la Roman și Mănăstirea Neam-

---

¹ *Documente privind istoria României* (veac. XIV—XV), A., vol. I, doc. 45, 46, 50, 76, 77, 106.

țului. Mănăstirile Bistrița și Probota au adăpostit și case domnești care se mai văd și astăzi². După toate probabilitățile, vechea curte domnească din Tîrgu-Siret a servit ca reședință doamnei Rimgala, după anul 1421, cînd ea s-a despărțit de soțul ei, Alexandru cel Bun, și a primit ca apanaj Tîrgul Siret cu Volhovățul, „cu toate satele și cătunele, morile, heleșteiele și vămile, plățile și dările” de care beneficiase pînă atunci domnul Moldovei³. De la 1 octombrie 1455 acest apanaj a trecut pe seama doamnei Maria, văduva lui Ilie voievod.

Creșterea treptată a voievodatului Moldovei, care încă prin 1392 se întindea teritorial „de la munte și pînă la mare”, a obligat pe voievozi să-și organizeze anumite centre ținutale din care slujbașii domnești să-și exercite funcțiile administrative, militare, fiscale și judecătorești.

În perioada de înflorire a feudalismului, cîtă vreme domnii n-au reușit să-și impună autoritatea lor de domni în fruntea unui stat deplin centralizat, puterea lor economică, militară și politică a fost foarte serios concurată de puterea marilor boieri care erau stăpîni pe multe moșii, aveau între ei strînse legături de rubedenie aveau oaste proprie și chiar legături diplomatice cu statele vecine. O statistică făcută pentru acea vreme arată în Moldova 23 de curți boierești — nu în înțelesul de reședințe particulare pentru boieri ori centre administrative pentru satele de pe anumite moșii boierești, ci curți clădite anume ca puncte fortificate, înzestrate cu armament și cu pîlcuri de oaste proprie⁴.

În asemenea împrejurări, ținînd seama de puterea marii boierimi, domnul Moldovei era nevoit să se bazeze pe adevărata sa putere, pe slujbașii săi din reședințele de ținuturi de care am amintit mai sus. În acele reședințe se adunau banii pentru domnie, acolo se depozitau produsele agricole sau animale pentru domnie, acolo erau și centrele militare teritoriale care trebuiau să funcționeze la dispoziția domnului. Prin urmare, domnul țării, ca să fie sigur de scaunul pe care-l ocupa, trebuia să controleze cît mai des aceste centre ținutale, de care era legată puterea de domn. Acesta a fost principalul factor care a imprimat domniilor din Moldova — ca de altfel tuturor conducătorilor de state din Europa medievală — un caracter deosebit.

Aflîndu-se într-o continuă peregrinare de la un ținut la altul, domnul Moldovei a simțit nevoia ca la locul de popas să aibă asigurată încartiruirea, pentru el și suita sa, nu în case particulare, ci în case domnești, cu toate cele necesare popasului și ședințelor de divan din zilele următoare. Astfel au luat naștere curțile domnești. Din cauza documentelor puține nu se pot cunoaște cu precizie toate curțile domnești întemeiate înainte de anul 1400. De-abia găsim amănuntul că actul, în latinește, provenit de la Petru voievod, fiul Mușatei, eliberat la 1 mai în anul 1384, a fost scris în tîrgul Hîrlău, „la curtea mamei noastre

² *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 722.

³ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I, p. 141.

⁴ Gh. Diaconu, *Despre rolul curților boierești în organizarea militară a Moldovei în veacurile XIV—XV*, în *Studii și referate privind istoria României*, partea, I, București, 1954, pp. 551—571.

prea iubite”⁵. Aceeași vechime trebuie să fi avut și curțile domnești de la Cotnari și Țirgu Frumos — locuri vestite în vin bun — chiar dacă existența lor este atestată documentar ceva mai târziu⁶. Documentele de după moartea lui Alexandru cel Bun arată existența curților domnești din Iași (1434), Vaslui (1436) și Bîrlad (1441)⁷.

Înclinăm a crede că aceste curți erau mai vechi, deși s-a emis părerea că ele ar fi fost zidite de Ștefan II voievod, frate cu Ilie voievod⁸.

Același Ștefan II voievod a eliberat în anul 1434 (12 iulie) un uric din Țirgul Dorohoi, pentru mănăstirea Moldovița⁹, iar fratele său, Ilie voievod, a trimis la 29 aprilie 1437, tot din Dorohoi, o scrisoare negustorilor din Brașov¹⁰. Ar fi două indicii că la Dorohoi, pe vremea aceea, era o curte domnească. Cartea domnească trimisă de Moise Moghilă voievod în anul 1630 — deci două secole mai târziu — către conducerea ținutului Dorohoi, se adresează „boierilor, mazililor, slugilor domnești și curtenilor”¹¹. Fiind vorba și de curteni, nu mai încapе îndoială că la Dorohoi exista o curte domnească, mai ales că tot acolo își avea sediul vornicia Țării de Sus.

Se poate dovedi documentar că la curțile domnești se afla sediul permanent al judeților de ținuturi, care judecau procesele mai mici, pe cele mai mari lăsându-le în seama domnului.

Iată, de exemplu, uricul din anul 1434 (8 octombrie), eliberat din Suceava de către Ștefan voievod, prin care acesta dăruia lui Giurgiu și altora un sat la obîrșia Saratei. Uricul precizează că acel sat „alt județ să nu aibă, ci să ție numai de curtea noastră din Iași”¹². Prin urmare, scaunul de judecată al judeților de ținut se afla la curtea domnească. Și dacă prin documente se vorbește de județii din Bîrlad (circa 1434)¹³, de județii din Bacău și Trotuș (1435)¹⁴ ori de judecătorii din Iași și Hîrlău (1448)¹⁵ înseamnă că în acele localități existau deja curți domnești. Ne referim în special la Bacău și Trotuș pentru care nu se află documente așa de vechi care să ateste existența curților domnești de acolo. Avînd însă județi la Bacău (1435) și ținînd seama și de faptul că tot din Bacău, Roman voievod a trimis brașovenilor o scrisoare în anul 1447 (4 august)¹⁶ putem afirma cu certitudine că și la Bacău funcționa o curte domnească.

În multe cazuri, cînd din cuprinsul vreunui ținut se donau sate anumitor mănăstiri, aceste sate ieșeau de sub jurisdicția curților domnești, pricinile urmînd

⁵ M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. I, p. 6.

⁶ *Ibidem*, vol. II, p. 365 și 369.

⁷ *Doc. priv. ist. României* (veac. XIV—XV), A., vol. I, p. 111, 121 și 174.

⁸ D. Ciurea, *Iașul în secolul XVII*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, I, anul XXX (1957), p. 648—655.

⁹ *Doc. priv. ist. României* (veac. XIV—XV), A., vol. I, doc. nr. 136, p. 112.

¹⁰ M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, p. 710.

¹¹ *Catalogul documentelor moldovenești*, vol. II, doc. 583.

¹² *Doc. priv. ist. României* (veac. XIV—XV), A., vol. I, doc. 138.

¹³ M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, p. 675.

¹⁴ *Ibidem*, p. 677.

¹⁵ *Ibidem*, p. 310.

¹⁶ *Ibidem*, p. 731.

să fie judecate de egumenii acelor mănăstiri. Iată, de exemplu, Ștefan cel Mare, prin uricul din 1459 (16 febr.), a hotărât ca locuitorii satelor Poiana și Onicenii de pe Jijia, date Mănăstirii din Poiană, „să nu fie judecați de județii domnești de la Dorohoi și urednicii lor, ci numai de egumen“¹⁷.

Unul dintre principalele roluri care reveneau curților domnești era cel militar. Așezate la puncte strategice, curțile domnești erau centre de concentrare militară, subordonate direct puterii domnești. Spre deosebire de puterea militară a boierilor, care se concentra la curțile lor întărite — de care am amintit — oastea personală a domnului cuprindea steagurile staționate la cetatea de scaun și steagurile de ținut, cum era de exemplu steagul de la Tutova. Când Ilie voievod i-a întărit, prin uricul din 1432 (2 ianuarie) lui Dragoș Urlat, satul lui de pe Tutova unde își avea și casa, i-a precizat acestuia centrul militar și judecătoresc : „Să ție de steagul de la Tutova, cine îl va ține și alt sudeț (județ) să nu aibă“¹⁸.

La fiecare curte domnească staționa o garnizoană înarmată. Această garnizoană, pe lângă paza curții domnești care se întărea în timpul șederii domnului în localitate, trebuia să asigure paza drumurilor de acces de la o curte domnească la alta, să pregătească curierii necesari și să asigure straja convoaielor de care încărcate cu marfă, proprietate a negustorilor străini, cel puțin de la Suceava spre răsărit, până ce aceste convoaie treceau în ținuturile tătarăști. Prin privilegiile comerciale pe care Alexandru cel Bun, Ștefan voievod, Petru Aron și Ștefan cel Mare le-au acordat negustorilor din Polonia, domnia Moldovei asigura straja carelor cu marfă, dar în afară de plata taxelor vamale, negustorii mai erau obligați prin fiecare privilegiu să dea „și la straje câte 12 groși de car“¹⁹.

Bineînțeles că, în caz de război, curțile domnești erau folosite ca centre întărite. În acest scop, fiecare curte era înconjurată de ziduri groase și înalte. Când cete de oști prădătoare invadau Moldova, mulți din locuitorii ținuturilor domnești din apropiere se refugiau în dosul acestor ziduri, cu câte ceva din agoniseala lor. Deși în partea superioară a zidului de incintă erau amenajate ferestre de tragere și creneluri, curțile domnești erau atunci cu mult mai slab întărite decât cetățile²⁰.

Oricum, pentru a-și îndeplini rolul de reședință domnească, fie și pentru un timp scurt, orice curte domnească trebuie să fi avut camere de dormit pentru domn și boierii din anturajul său ; apoi sală de divan, bucătărie, cămări cu alimente, sufragerie, cramă, beciuri, grajduri pentru cai, ateliere de fierărie și de lemnărie, furaje, paznici de zi și de noapte, personal de serviciu permanent și hrană asigurată pentru toți.

¹⁷ Documente privind istoria României, (veac. XIV—XV), A., vol. I, doc. nr. 365, p. 304.

¹⁸ *Ibidem*, p. 96.

¹⁹ M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, pp. 634, 671 și 792. Privilegiul dat de Ștefan cel Mare negustorilor din Liov, la 3 iulie 1460, se află în colecția lui I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 279.

²⁰ Vezi I. Focșăneanu și Gh. Diaconu, *Bazele puterii militare a lui Ștefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, București, 1956, pp. 131—132.

Asigurarea hranei impunea ca de curtea domnească să depindă administrativ un grup de moșii — tot domnești — din apropiere, care să aibă heleșteie cu pește, moară domnească, prisacă, pădure, locuri de pășune, locuri de cosit și câteva sate cu „oameni de slujba curții“, necesari la podvoade (transporturi), la cositul fînului, la tăiatul lemnului pentru curte, la reparatul morilor, al iazurilor, al podurilor, al drumurilor etc. De exemplu, documentul din 1491 (20 aprilie) arată că satele Zăneștii și Făurii, aflate mai jos de gura Cracăului, erau „din satele noastre drepte domnești... care aceste sate au fost din ocolul curților noastre din Piată“, iar satul Bureștii de pe Siret „a fost ascultător de curtea de la Bacău“²¹.

De asemenea, satul Ostăpcani de pe Bistrița „cu moară și cu steaze și cu stupe“ era tot „din ocolul curții din Piatra“²².

Satul Onicenii, din ținutul Sucevei, dăruit de Ștefan Rareș lui Mitrofan, episcop de Rădăuți (1551, 13 iunie), „asculta către curțile noastre de la Hărmanăștii“²³. După cât se pare, curțile acestea de la Hărmanăștii au fost foarte rar folosite de domni. Numai un uric s-a eliberat de aici, de către Ieremia Movilă voievod, privind pe Varvara Hacımandoaia, pentru unele părți din satul Popeni, de la ținutul Dorohoiului (1604, 14 august)²⁴. Satele Uricenii, Tocmăgenii și Flămânzii „au fost ascultătoare de curtea noastră din Hîrlău“²⁵.

Satele Costești, cu moșia aflată între Corni și Brehuești și cu mori pe Siret, precum și Mănăstireni, aflat „la câmp“, pînă au fost dăruite mănăstirii Solca de către Ștefan Tomșa, în 1615, fuseseră „de slujba curții domnești din Botoșani“²⁶.

Unele acte domnești arată că anumite moșii țineau de curțile domnești și de ocolul târgului din apropiere. Nu trebuie văzută aici vreo greșală, pentru că era o singură administrație pentru același stăpîn. Iată, de exemplu, că satele Costeștii de pe Siret și Mănăstirenii — de care a fost vorba puțin mai sus — într-o altă redactare a documentului din aceeași zi (1615, 18 martie) „au fost ale noastre drepte domnești ascultătoare de ocolul și de curțile noastre din Botoșani“²⁷, iar lacul Ciocîrlia, întărit mănăstirii Pîngărați de Ștefan Tomșa, în 1622 (6 ianuarie) ținuse mai înainte „de ocolul târgului Piatra și de curtea domnească de acolo“²⁸.

La Tîrgul Frumos, unde se știe că era o curte domnească și un ocol al târgului, Dimitrie Cantemir menționează acolo „Un palat domnesc de piatră, peste

²¹ *Documente privind istoria României* (veac. XV), A., vol. II, doc. 144.

²² *Ibidem*, veac. XVI, vol. II, doc. 25.

²³ *Ibidem*, doc. 4.

²⁴ *Ibidem* (veac. XVII), vol. I, doc. 251.

²⁵ *Ibidem*, doc. 344 și vol. IV, doc. 316.

²⁶ *Ibidem*, vol. III, doc. 303.

²⁷ Vartolomei Măzăreanu, *Condica mănăstirii Solca*, Suceava, 1902, p. 39.

²⁸ *Catalogul documentelor moldovenești*, vol. II, doc. 61.

²⁹ D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1956, pp. 49—50.

care e pus un părcălab, cum i se zicea în limba țării”²⁹. Vom vedea mai departe că părcălabul nu avea și atribuțiile șoltuzului și pîrgarilor care erau în orice tîrg.

Cele cîteva cetăți și curți domnești au constituit de fapt principiapa forță pe care se puteau bizui domnii Moldovei din punct de vedere politic, militar și economic, față de puterea marilor boieri, care înțelegeau să sprijine la tron pe cei ce le reprezentau mai bine interesele lor.

Desele lupte feudale interne, duse de urmașii lui Alexandru cel Bun, au favorizat creșterea puterii marilor boieri și înmulțirea curților domnești³⁰, marii boieri jucînd un rol tot mai activ în lupta pentru înțietatea politică.

Situația de mare nesiguranță pentru cel ce ocupa tronul Moldovei s-a prelungit și în primii douăzeci de ani din domnia lui Ștefan cel Mare. Acest domn a cunoscut multe acte de „hiclenie” comise de marii boieri, în prima perioadă a domniei sale, dar nu se aștepta ca printre trădători să-și facă loc chiar și cumnatul său, Isaia Vornicul, care în lupta de la Baia (14—15 decembrie 1467) în mod conștient a zădărnicit o victorie deplină a moldovenilor și a înlesnit fuga regelui Matiaș, iar în ziua următoare a risipit armata, încît Ștefan cel Mare — după relatarea lui Dlugosz — a căzut în captivitatea unor unguri, din mîna cărora el a izbutit însă să se răscumpere (probabil nu fusese recunoscut)³¹. Dacă n-a pedepsit pe trădător imediat înseamnă că voievodul ori a avut prea mare răbdare față de ruda sa, ori a fost nevoit să asculte sfatul marilor boieri. Dar cînd Ștefan s-a convins că trădarea de la Baia n-a fost un caz întâmplător, iar în jurul său continuau să se poarte firele unui ticălos complot, urzit în taină de cei mai apropiați boieri ai săi, în frunte cu același Isaia Vornicul, sabia răzbnării a trebuit să cadă. Letopisețul arată foarte pe scurt că „la anul 6979 (1471) ghenarie 16 zile taie Ștefan Vodă pre Isaiia Vornicul și pre Negrilă păharnicul și pre Alexe stolnicul în tîrgul Vasluiului”³². O dată cu acest act de teribilă pedeapsă, Ștefan cel Mare n-a mai plecat urechea la marii boieri, pentru că de acum înainte el va statornici altă bază socială puterii domnești³³.

În legătură cu această nouă orientare politică, pe plan intern se disting bine două atitudini. Prima atitudine a luat-o Ștefan contra marilor boieri cu care n-a mai vrut să împartă puterea politică. În această privință se observă că rolul militar al curților boierești a fost desființat. De acum înainte, actele sale se vor pomeni numai în locul „unde a fost curtea lui”, sau „unde a fost curtea lor”³⁴.

Pe altă parte, pentru a îngredi creșterea proprietăților marilor boieri și pentru a spori și întări în același timp patrimoniul domniei, Ștefan cel Mare a in-

³⁰ Gh. Diaconu, *op. cit.* în *loc. cit.*, p. 562—564.

³¹ Barbu T. Cîmpina, *Cercetări cu privire la baza socială a puterii lui Ștefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, pp. 40—41 (cu toate notele de subsol).

³² Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1955, p. 88.

³³ Vezi Barbu T. Cîmpina, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 86; I d e m, *Ideile călăuzitoare ale politicii lui Ștefan cel Mare*, în „Studii”, X (1957), pp. 57—67.

³⁴ Gh. Diaconu, *op. cit.*, în *loc. cit.*, pp. 564, 568.

tervenit în persoană ca principal cumpărător de moșii, în Moldova, începînd din 15 septembrie 1466, cu bani din vistieria țării. O parte din satele cumpărate au fost dăruite de el unor mănăstiri, altă parte a fost alipită la ocoalele de tîrguri și curți domnești — cum se va arăta mai departe ³⁵ — și numai cîteva moșii cumpărate sau moștenite au fost dăruite, în a doua parte a domniei sale, unor veri sau nepoți de ai săi. Dacă ținem seama că la mai mult de o sută de moșii Ștefan cel Mare a apărut în persoană drept cumpărător, îndepărtînd prin aceasta pe marii boieri și dacă mai avem în vedere că în același timp el n-a eliberat urice de întărire pentru unele moșii cumpărate decît numai celor „drept credincioși” domniei, înțelegem că prin toate acestea puterea economică, militară și politică a marilor boieri a fost îngrădită foarte mult.

Cea de a doua atitudine a lui Ștefan cel Mare arată tot așa de bine tendința de centralizare a puterii în mîinile domniei.

Puterea militară a statelor vecine se anunța tot mai mare și mai amenințătoare, pentru a pune în pericol existența Moldovei. Ștefan cel Mare, voind să apere Moldova cu orice preț, a înțeles că nu se mai poate baza pe puterea marilor boieri și de aceea și-a consolidat puterea de domn cu sprijinul țărănimii, al tîrgoveștilor, al boierilor mărunți și bisericii ³⁶. Lărgind astfel baza socială a armatei sale, el a creat o armată nouă, cu mult mai mare și întru totul credincioasă domniei. Această nouă armată, legată cu trup și suflet de pămîntul Moldovei, în fața marilor pericole prin care a trecut țara, a luptat cu atîta vitejie, încît a uimit Europa. În această armată nouă, Ștefan cel Mare a găsit adevărata putere a Moldovei. În fața acelorași mari pericole, mulți din marii boieri au căutat să dea înapoi. Cronicarul polonez Dlugosz și editorul de documente Levicki ³⁷ arată că la 1476, înainte de lupta de la Valea Albă, „a început să se clatine credința față de Ștefan Vodă” și „numeroși mari boieri îl părăsîră împreună cu cetele lor” ³⁸.

Apariția acestei noi armate cu mult mai numeroasă decît cea din trecut au impus domnului Moldovei luarea unor măsuri administrative și o dată cu acestea o serioasă revizuire a garnizoanelor și o înmulțire a lor.

Vechile cetăți moldovenești erau: Suceava, Neamțul, Țețina, Hotinul și Cetatea Albă. Pentru a-și completa condonul de cetăți în poziție defensivă, Ștefan a cucerit de la munteni cetatea Chilia (1465) și cetatea Crăciuna, în anul 1482 ³⁹. Din cauză că armamentul nou, artileria puteau sparge ușor zidurile de apărare la cetățile sus amintite, Ștefan cel Mare a revizuit cu meșteri pricepuți zidurile la aceste cetăți, adăugîndu-le noi rînduri de ziduri protectoare. Pentru

³⁵ A. I. I. Gonța, în *Unele aspecte ale politicii interne a lui Ștefan cel Mare* (în „Studii”, X (1957), pp. 91—103) arată numai o parte din moșiile alipite ocoalelor de tîrguri și curți domnești.

³⁶ Vezi I. Focșăneanu și Gh. Diaconu, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 13.

³⁷ *Ibidem*, p. 145, nota 3.

³⁸ *Ibidem*, pp. 150 și 159.

³⁹ Vezi I. Focșăneanu și Gh. Diaconu, *op. cit.*, în *loc. cit.*, pp. 127—129; Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 97: „Vă leato 6990 martie 10 au luat Ștefan Vodă cetatea Crăciuna (de la munteni) cu tot ținutul ce se cheamă ținutul Putnei și l-au lipit la Moldova și au pus pîrcălabii săi, pre Vîlcea și pre Ivan”.

a ne da seama de graba cu care s-a lucrat, e de ajuns să amintim, ca exemplu, că la noile ziduri ale Chilieii, în vara anului 1479 au lucrat 800 de zidari și 17 000 de ajutoare ⁴⁰.

Pe lângă această întărire a cetăților existente a mai zidit din nou cetățile : Roman, Soroca și Orhei.

De asemenea a verificat starea tuturor curților domnești, întărindu-le, iar pe unde erau prea vechi, le-a făcut din nou, ca de exemplu, „casele domnești” de la Vaslui, după lupta de la Podul Înalt ⁴¹, iar în anul 1487 — scrie tot Gr. Ureche — „au zidit la Hîrlău biserica cea domnească de piatră și curțile acele domnești, cu ziduri cu tot” ⁴². Menționăm că anul 1487 — dat de Ureche — este greșit. Cu prilejul săpăturilor făcute în anul 1871, pentru temelia unei case din Hîrlău, a fost scoasă la iveală pisania curților domnești de acolo, iar pisania arată că acele curți au fost ridicate în vara anului 1496 ⁴³.

Pentru completarea sistemului de apărare în interior și pentru înmulțirea centrelor de concentrare a trupelor, mai arătam patru curți domnești, ridicate de Ștefan cel Mare, în puncte strategice, unde nu mai fuseseră (pînă atunci curți domnești. E vorba de curțile domnești de la tîrgul Ștefănești, Badeuți, Huși și Botoșani.

Tîrgul Ștefănești poartă numele voievodului Ștefan, care l-a întemeiat. Nu poate fi vorba de vreun alt voievod dinainte de Ștefan cel Mare, pentru că înainte de acesta, tîrgul Ștefănești nu exista. La 26 mai 1435 — deci cu 22 de ani înainte de Ștefan cel Mare, un Ștefan voievod se pregătea de lupta pe care urma s-o dea cu fratele său, Ilie voievod, la Podraga. În aceeași zi, el a trimis scrisori negustorilor brașoveni și judeților din Bacău și Trotuș. Locul de unde a trimis el aceste scrisori e arătat : „În gura Bașeului” ⁴⁴. Această apă se varsă în Prut, foarte aproape de tîrgul Ștefănești. Dacă acest tîrg ar fi existat, el ar fi fost luat ca punct de reper, iar nu „gura Bașeului” de alături. În 1476, tîrgul acesta exista. Dlugosz arată că tătarii în acel an au trecut Prutul la Ștefănești, cu 20 000 de călăreți, îndreptîndu-se spre Suceava, iar Ștefan cel Mare (înainte de lupta de la Valea Albă) „nu s-a înspăimîntat, ci a năvălit fără frică asupra armatei tătarilor și a zdrobit-o și distrus-o cu mari pierderi... I-a urmărit apoi pe fugari cu atîta foc, încît ucise mai mulți în fugă decît în luptă” ⁴⁵.

Spătarul Gane scria la 1886, că la un Costachi Vartic din tîrgul Ștefănești a găsit o istorioară, după care Ștefan cel Mare a zidit acolo o biserică cu hramul „Cuvioasa Paraschiva afierosită [dedicată] la zidire sf. mucenic Procopie” ⁴⁶. Înclinăm să credem că biserica sus amintită a fost zidită de Ștefan cel Mare, după bătălia cu acei tătari.

⁴⁰ Vezi Cronica moldo-germană, ed. Chițimia, p. 46.

⁴¹ Gr. Ureche, *op. cit.* p. 93.

⁴² *Ibidem*, p. 99.

⁴³ G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, București, 1926, pp. 150—151.

⁴⁴ M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, p. 676.

⁴⁵ I. Focșăneanu și Gh. Diaconu, *op. cit.*, în *loc. cit.* p. 149.

⁴⁶ *Uricariul*, vol. VIII, Iași, 1886, p. 20.

Zapisele scrise în acel târg sau diferite hotarnice ale moșiiilor de prin apropiere arată spre încredințare pîrcălabi de Ștefănești ⁴⁷, popi domnești ⁴⁸, șoltuzi și pîrgari și cîteodată și curteni ⁴⁹. Fiind vorba și de curteni, înseamnă că la Ștefănești a fost și curte domnească, dar nu în târg, ci mai la nord de târg, cu vreo 3 km pe dealul numit Stîncă Doamnei, de care numele lui Ștefan cel Mare și al doamnei sale a rămas legat prin diferite legende ⁵⁰.

Gr. Ureche scrie că după lupta de la Rîmnic, (1481), unde l-a biruit Ștefan cel Mare pe Țepeluș voievod „s-au întorsu Ștefan Vodă cu toată oastea sa, cu mare phvală, ca un biruatoriu la scaunul său, la Suceava și au zidit biserică pre numele sfîntului mucenicu Procopie, la satul Badeuți, unde trăiește și pînă astăzi” ⁵¹.

În acel sat a făcut Ștefan cel Mare și o curte domnească din care a eliberat 3 urice, în luna septembrie 1503 ⁵², iar în jurul acelei curți, a întemeiat și un ocol de moșii cu zece sate domnești, cum se va arăta mai departe.

Existența târgului Huși nu este atestată prin documentele dinainte de Ștefan cel Mare. Pentru întemeierea acestui târg sîntam de acord cu presupunerea făcută de Melchisedek că, o dată cu desființarea târgului Sarata, care fusese tot pe moșia Husului (ex. uricul din 1489), târgoveții de acolo s-au mutat în noul târg al Hușilor ⁵³. Ștefan cel Mare a ales ca strategică poziția de la Huși (cum o alesese și pe cea de la Ștefănești) pentru zădărnicierea atacurilor tăcărăști la vest de Prut — și de aceea, în vara anului 1495, din porunca sa au fost zidite la Huși curțile domnești și biserica cu hramul „sfîinților Apostoli Petru și Pavel”. Simion Dascălu ne relatează că acele curți erau surpate pe la începutul secolului al XVII-lea, dar beciurile încă mai existau. Curțile acelea au fost pe locul unde este astăzi Episcopia ⁵⁴.

În anul 1496, sept. 30, a fost terminată biserica Sf. Neculai de pe moșia Popăuți, situată cam la trei kilometri spre nord de târgul de atunci al Botășenilor. N. Iorga a crezut că Ștefan cel Mare a zidit această biserică „într-un sat”, iar Alex. H. Simionescu că ea a fost zidită „pe loc liber”, și că mai târziu, în jurul ei, s-a format un sat ⁵⁵. N. Iorga și-a mai exprimat părerea că Ștefan cel Mare a ales acest sat, pentru a-i fi „loc de popas și de odihnă vestitului viteaz în dese-le-i drumuri la Hîrlău”, unde se afla și acea Marie, care „i-a dat un fiu, Petru Rareș”, și la care el se ducea „nu tocmai rar” ⁵⁶.

⁴⁷ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. IV, p. 110 ; vol. V, p. 283 ; vol. VIII, pp. 57 și 58.

⁴⁸ *Catalogul documentelor moldovenești*, vol. II, doc. 2110.

⁴⁹ *Ibidem*, doc. 583.

⁵⁰ V. C. Nădejde și I. Tițu, *Dicționarul geografic al județului Botoșani, anul 1891*, București, 1895, p. 200.

⁵¹ Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 97.

⁵² *Documente privind istoria României* (veac XVI) A., vol. I, doc. 31, 32 și 33.

⁵³ Melchisedek, *Chronica Hușilor*, București, 1869, p. 10.

⁵⁴ *Ibidem* ; Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 100.

⁵⁵ Alex. H. Simionescu, *Mănăstirea Popăuți*, Botoșani, 1912, pp. 57—58.

⁵⁶ N. Iorga, *Inscripții botoșănene*, București, 1905, p. 6 ; *Idem*, *Un oraș românesc : Botoșanii*, în vol. *Botoșanii în 1932*, p. 2.

Aceste păreri au fost destul de mult propagate de Alex. H. Simionescu ⁵⁷, de Artur Gorovei ⁵⁸ și de alții ⁵⁹ fără să se observe că la 1496, Ștefan cel Mare era om bătrîn, trecut de vîrsta la care va fi umblat pe drumuri și de dragul Răreșoaiiei. Credem că ar fi fost mai util să se releve că biserica aceasta este clădită pe un tîpșan foarte bine apărat înspre est și nord-est de o salbă de iazuri, cu izvoare naturale și apoi pe lîngă poarta acestei biserici trecea șleahul mare al Hotinului și tot de aici pornea spre apus șleahul cel mare al Sucevei. Iată, prin urmare, un punct strategic de foarte mare importanță, în care n-a fost zidită o biserică „pe loc liber” și nici „într-un sat”, ci chiar la curtea cea domnească de la Botoșani. Prin cîteva documente botoșănene, publicate de N. Iorga, este vorba și de curtea cea domnească. Iorga a crezut că acea curte a fost centrul orașului de azi, lîngă biserica „Uspenia”. Dacă i-am împărtași și noi părerea, am trece pe lîngă adevărul istoric, pentru că un document, publicat tot de N. Iorga, preciza — la 4 iulie 1733 — indisolubila legătură dintre biserica de la Popăuți și curtea cea domnească. În acel document este vorba de „biserica domnească de la curtea din tîrgu Botoșani, unde este hramul Sf. Neculai” ⁶⁰. Or altă biserică „domnească”, cu hramul „Sf. Neculai”, nu mai exista pe atunci în Botoșani, în afară de biserica de la Popăuți, care era domnească, fiind zidită de Ștefan cel Mare. Și dacă în document e vorba de „tîrgu Botoșani” ⁶¹ el trebuia luat numai ca punct de orientare geografică. Curtea domnească nu era „în tîrg”, ci lîngă tîrg, pe moșia Popăuților.

Pe aceeași moșie, în partea de nord și cam la un kilometru și jumătate de părtare de fosta curte domnească se află și astăzi Cișmeaua, făcută după tradiție tot de Ștefan cel Mare ⁶², deci exact ca la Huși, unde cișmeaua domnească era tot în partea nordică, față de curte ⁶³. Urmele vechii curți de la Popăuți n-ar cere prea multă osteneală pentru a se arăta. După spusa bătrînilor, în jurul bisericii s-ar da de urme de pivnițe „nemuritoare” ⁶⁴ iar casa de lîngă biserică — egumenială pînă acum o sută de ani iar astăzi spital — în zidul care „nu mai are moarte” păstrează încă urmele vechiului palat domnesc ⁶⁵.

Afirmația făcută de G. Balș că „mai toate bisericile lui Ștefan cel Mare făceau parte dintr-o mănăstire sau dintr-o curte domnească” conține mult adevăr ⁶⁶.

Am văzut și pînă aici cazuri de biserici făcute la curți domnești deja existente și cazuri de biserici făcute o dată cu curțile domnești. Mai adăugăm aici biserica ridicată tot de el, în Dorohoi în toamna anului 1495 ⁶⁷, fără a putea

⁵⁷ A. H. Simionescu, *op. cit.*, p. 6.

⁵⁸ Artur Gorovei, *Monografia orașului Botoșani*, Fălticeni, 1925, p. 6.

⁵⁹ *Cultul ortodox din jud. Botoșani*, 1906, tipografia „Saidman”, Botoșani, 1906, p. 4.

⁶⁰ N. Iorga, *Cîteva știri nouă privitoare la istoria Românilor*, în „Anal. Acad. Rom.”, seria II, tom. XXXV, 1912—1913, Memoriile secției istorice, București, 1913, p. 93 și urm.

⁶¹ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, p. 274; cf. și p. 569.

⁶² V. C. Nădejde și I. Tițu, *op. cit.*, p. 78.

⁶³ Melchisedek, *op. cit.*, p. 29.

⁶⁴ Alex. H. Simionescu, *op. cit.*, p. 29.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 16.

⁶⁶ G. Balș, *op. cit.*, p. 150—151.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 40.

preciza dacă ea a fost zidită lângă curțile cele vechi sau lângă alte curți domnești, clădite din nou, deoarece cronicile arată că acest târg a fost devastat și ars de mai multe ori.

Lângă curțile domnești din Piatra, despre a căror existență amintește uricul din 1491 20 aprilie⁶⁸ s-a făcut mai târziu biserica cu hramul „Sf. Ioan Botezătorul“, terminată la 11 noiembrie 1498, după cum arată pisania⁶⁹.

În anul 1502 24 iunie, Ștefan cel Mare a dăruit „la această biserică din curțile sale“ un tetraevangheliar scris și ferecat la mănăstirea Putna⁷⁰.

Problema ocoalelor de sate din jurul curților domnești întâmpină serioase piedici care ne obligă chiar de la început la câteva precizări. Majoritatea documentelor în chestiune vorbesc de ocoale de târguri și numai în foarte puține cazuri arată ocoale de curți domnești.

Bazați pe aceste cuvinte luate ad litteram, mulți din istoricii noștri au crezut că toate moșiile din ocolul unui târg erau spre folosul târgoveților și că toate acele moșii erau administrate de conducerea târgului. Precizăm în această privință că târgoveții se foloseau numai de moșia pe care le era așezat târgul. Târgurile noastre moldovenești și-au păstrat multă vreme un aspect rural, însă numai o parte din târgoveți erau agricultori și prin urmare numai agricultorii aveau nevoie de pământ „de hrană“, iar ceilalți târgoveți cereau numai imasă pentru vite, fîn de cosit, grădini de zarzavat etc. Șoltuzul și pîrgarii, în calitatea lor de conducători ai târgului, măsurau acestora pământurile solicitate din moșia târgului, care era domnească și urmăreau să fie respectate obligațiile feudale, dar autoritatea lor nu depășea hotarele moșiei târgului.

Toate celelalte sate din ocolul târgului, precum și însuși târgul cu conducerea sa erau subordonate unui slujbaş domnesc, care se numea ureadnic, diregător, vornic, pîrcălab sau ispravnic și care își avea sediul la curtea domnească. Acesta fiind om „de credință“ al voievodului, în afară de buna organizare și aprovizionare a curții domnești, se îngrijea, prin subalternii săi, de depozitarea produselor luate în dijmă, de adunarea taxelor vamale și alte dări fiscale pentru domnie, de ținerea în evidență a oamenilor buni de oaste — aleși din toate satele din ocol și din târg și, în sfîrșit, de judecarea în persoană a proceselor ivite în satele din ocol și în târgul respectiv, putînd aplica amenzi — gloabe și dușegubini, dar dînd și dreptul de apel la judecata divanului domnesc.

Atribuțiunile fiind multe și variate, documentele arată pe alocuri cîte doi vornici, ispravnici sau pîrcălabi, pentru a-și împărți între ei sarcinile de mai sus.

N-a existat curte domnească fără un ocol de sate. De ce totuși ocolul purta numele târgului și nu pe acel al curților domnești? Răspunsul este legat de faptul că pentru diecii de la domnie și pentru curierii domnești, târgurile erau principalele puncte de orientare pe harta Moldovei, iar în cadrul fiecărui ocol, târgul era cea mai importantă localitate. Astfel, cărțile domnești erau trimise la târgul respectiv, dar erau adresate conducătorului de ocol și apoi șoltuzului și pîrga-

⁶⁸ *Documente privind istoria României* (veac. XV), A., vol. II, doc. 144.

⁶⁹ G. Balș, *op. cit.*, p. 34.

⁷⁰ Const. Turcu, *Curtea domnească din târgul Pietrii*, extras din Anuarul Liceului de băieți — Piatra Neamț pe anul 1935/1936.

rilor, dacă problema privea și pe locuitorii din târg. Prin urmare, numele de ureadnic „de târg“ (de vornic, pîrcălab sau ispravnic „de târg“) — atît de des folosit în documente — nu trebuie înțeles ad litteram și în consecință atribuțiile sale nu trebuie limitate teritorial la târg⁷¹. Organul executiv, ca reprezentant al domnului, avea atribuții pe întregul ocol, inclusiv târgul, care era condus de șoltuz și pîrgari. Cuvîntul hotărîtor nu numai în târg, ci și în întregul ocol îl aveau însă acești slujbași domnești și de aceea zapisele și cărțile de judecată scrise în rîg îl arată înaintea celorlalte slugi domnești.

Mai facem o precizare pentru existența ocoalelor zise „de tîrguri“, înainte de Ștefan cel Mare. Folosim în această privință un fragment dintr-o scrisoare pe care Ilie voievod i-a trimis-o regelui Vladislav al Poloniei la 1 septembrie 1435, vestindu-l că s-a împăcat cu fratele său. Iată acel fragment : „... și i-am dat iubitului nostru frate, Ștefan Voievod, din ocina noastră ținutul cetății Chelia cu vama și cu ozerile ce ascultă de acea cetate și târgul Vasluiului *cu ocolul* ce ascultă de acest târg și ținutul de la Tutova cu târgul Bîrladului și *cu tot ocolul* și morile Covurluiului și târgul Tecuciului *cu tot ocolul* și Oltenii“⁷².

Documentul acesta înlătură afirmațiile care s-au făcut nu de mult că „ocoalele Vasluiului și Bîrladului erau inexistente la vremea în scaunul țării a lui Ștefan cel Mare“⁷³, și „astfel Ștefan cel Mare pune bazele ocoalelor domnești de tîrguri, inclusiv celor de frontieră“⁷⁴. Dar bazele ocoalelor erau puse cu mult înainte de Ștefan cel Mare. Cînd acesta a cencetat în 1495 „hotarul cel vechi ce din veac ascultă de târgul Bîrladului“, n-a cercetat hotarul moșiei pe care era târgul Bîrlad, ci hotarul ocolului care cuprindea „din veac“ „sate și seliști“, deci dinainte de Alexandru cel Bun !⁷⁵.

Ștefan cel Mare a revizuit hotarele vechilor ocoale și le-a mărit, prin cumpărări de sate vecine, de la proprietari particulari, pentru a-și întări puterea de domn și pentru a mări armata țării pusă sub directa sa comandă.

Astfel, la 15 octombrie 1491 a cumpărat cele 16 sate și seliști pe care le-a alipit la ocolul târgului Vaslui⁷⁶. La ocolul Bîrladului a mai adăugat, prin cumpărare, seliștea Ivancea.

Prin cumpărare sau schimb, nu se știe cum — a devenit stăpîn pe satele Dădești, Ruscani, Odaia Gugii, Prigoreni și Avrămeni, pe care le-a alipit la

⁷¹ N. Grigoraș, în studiul *Dregătorii tîrgurilor moldovenesti și atribuțiile lor pînă la Regulamentul organic* (Iasi, 1942), limitează atribuțiile ureadnicului și apoi ale vornicului teritorial la târg, suprapunîndu-i șoltuzului și pîrgarilor și din cauza aceasta — zice d-sa — în a 3-a decadă a secolului al XVII-lea începe să decadă importanța șoltuzului și pîrgarilor. (p. 28 și p. 36). Concluzia aceasta este evident greșită. Aceeași greșeală a făcut-o și Gh. Ghibănescu care, voind să reconstituie lista conducătorilor târgului Dorohoi (*Surete și izvoade*, XII), în loc de șoltuzi și pîrgari a menționat pe ureadnici și vornici de ocol și chiar pe vornicii Țării de Sus.

⁷² I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p. 142 și M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 681—684.

⁷³ Al. I. Gonța, *Orașul moldovenesc în veacul al XVI-lea*, în *Studii și articole de istorie*, V, București, 1963, p. 42.

⁷⁴ D. Ciurea, *Situația internă a Moldovei în epoca lui Ștefan cel Mare*, în „Studii“, nr. 6, 1957, p. 73.

⁷⁵ *Documente privind istoria României* (veac. XV), A., vol. II, doc. 194.

⁷⁶ *Ibidem*, doc. nr. 150.

ocolul Țîrgului Frumos. Se știe că satele acestea, înainte de Ștefan cel Mare, erau proprietatea diferiților particulari ⁷⁷.

Se poate presupune că întregul ocol domnesc din jurul Țîrgului Ștefănești a fost organizat de Ștefan cel Mare. Iată, de exemplu, cum acest domn a făcut schimb cu Oniul vistiernicelul, fiul Anușcăi, dându-i acestuia satul Hlipiceni de pe Jijia și luînd de la Oniul două sate : „Lehnouții de la Prut“ — Lehnăștii de azi — și „Linguriseștii, unde a fost casa lui Sișman“ — Cișmănești de azi — „și cu un pricut pe Bașeu, anume satul Selicicani, care este întemeiat pe hotarul Linguriseștilor“ ⁷⁸. Aceste sate au fost introduse apoi în ocolul Ștefăneștilor. În aceeași vreme vor intra în acest ocol satele : „Trușăștii de pe Jijia, cu moară și cu pio“ ⁷⁹. *Durneștii* ⁸⁰, *Broștenii* de alături ⁸¹ și seliștea *Bivolari* „rămasă pustie și fără nici un suflet de om încă de la tătari“ ⁸² și seliștea *Rînghileștii* ⁸³ apoi *Badeuții* pe lîngă Țîrg și satul de alături *Săbășani* ⁸⁴. Nu se poate ști cum au intrat aceste sate în ocolul Țîrgului Ștefănești. Se știe doar că, mai tîrziu, cînd satele acestea au fost donate sau vîndute de diferiți domni, documentele lor arată pentru fiecare că „au fost ascultător de ocolul Țîrgului Ștefănești“. Se mai știe că satul Bădeuți „de pe Prut“ a fost întărit de Alexandru cel Bun lui Stanciu David ⁸⁵, în 1424, iar moșia de la Cănpeniș „unde a fost casa lui Dobrăcin și a lui Bratu Pleșescu“ — (este vorba de satul de azi Dobînceni și de satul de alături Brăteni, cu numele schimbat acum vreo zece ani în Pădureni) au fost întărite la 15 octombrie 1427 de către Alexandru cel Bun „lui Oancea și copiilor lui ce-i are și femeii lui Nastea și copiilor Nastei care sînt cu Dobrăcin și fiului ei ce este de la alt bărbat“ ⁸⁶. În 1604 (16 mai) satul Dobrăcini — domnesc desigur încă din vremea lui Ștefan cel Mare — și „ascultător de ocolul Țîrgului Ștefănești“, a fost dăruit de Ieremia Moghilă voievod, lui Caraiman, mare ceașnic ⁸⁷.

Punînd la socoteală și moșia Țîrgului Ștefănești, rezultă că acel ocol a avut 12 moșii în afară de venitul Țîrgului și de brodina încasată de la podul de peste Prut.

Documente vechi privind Țîrgul Dorohoiului și ocolul său nu mai există.

Încercăm aici reconstituirea ocolului aceluia Țîrg, întrucît și el a fost administrat pentru o cunte domnească. Au făcut parte din ocolul Dorohoiului ur-

⁷⁷ Vezi pe larg la M. Costăchescu : „Satul Prigoreni“ în Buletinul «Ioan Neculce», Iași, fasc. 5 (1925), p. 41.

⁷⁸ *Doc. priv. ist. României*, A, veac. XVI, vol. I, doc. 445.

⁷⁹ *Ibidem*, vol. II, doc. 179.

⁸⁰ *Ibidem*, doc. 515.

⁸¹ *Uricariul*, vol. XXIII, pp. 30—34.

⁸² *Doc. priv. ist. României*, A, veac. XVI, vol. III, doc. 151.

⁸³ *Ibidem*, doc. 234.

⁸⁴ *Ibidem* (veac XVII), vol. III, doc. 26.

⁸⁵ M. Costăchescu, *op. cit.*, I. p. 166 și *Documente privind istoria României* (veac XIV—XV), A., vol. I, doc. 57.

⁸⁶ *Documente privind istoria României* (veac. XIV—XV), A., I, doc. 70.

⁸⁷ *Ibidem* (veac. XVII), vol. I, doc. 212.

mătoarele sate : *Dumenii*⁸⁸, *Dobrinăuții*⁸⁹, *Măgura (Ibăneștii)*⁹⁰, *Șândricenii*⁹¹, *Dămidenii*⁹², *Păscarii și Buhainciul*⁹³, *Prelipca*⁹⁴ și *Cărstineștii*⁹⁵. Fiecare din satele acestea, în actele de danie sînt arătate că mai înainte au fost ascultătoare de ocolul tîrgului Dorohoi. Care din aceste sate au fost introduse în acel ocol de către Ștefan cel Mare, nu mai putem cunoaște. Punînd la număr și moșia tîrgului rezultă că acel ocol a avut zece moșii.

Ocolul din jurul curții domnești de la Badeuți cuprindea următoarele zece sate : *Satu Mare*⁹⁶, *Sucevița*⁹⁷, *Novoselița Movilenii*⁹⁸, *Volovățul*⁹⁹, *Pleșinții*¹⁰⁰, *Badeuții*, *Drăgăneștii*, *Crainiceștii*, *Ivancicăuții* și *Părlășanii*¹⁰¹, iar ocolul tîrgului Botoșani — despre care ne ocupăm într-un studiu aparte — cuprindea următoarele 12 moșii : *Onțenii*, *Mănăstireni*, *Nicșenii*, *Teșorii*, *Costeștii*, *Rușii*, *Popăuții*, *Tatarășii*, *Botășenii*, *Curteștii*, *Tulburenii* și *Stăucenii*. La acest grup dimprejurul tîrgului trebuie să mai adăugăm și următoarele moșii răslețe, care aparțineau aceluiasi ocol : *Costeștii de pe Siret*, *Costeștii* și *Măscătenii* de pe Jijia și *Dracșanii*, cu tot cu iazul cel mare.

Numai acest ocol al tîrgului Botoșani, după măsura de azi, se întindea pe mai mult de 40 000 de hectare.

Este util, credem, să arătăm din care curți domnești și-a eliberat Ștefan cel Mare uricele. Chiar dacă lăsăm deoparte uricele care nu arată locul unde au fost scrise, constatăm că din Suceava au fost eliberate 275 de urice ; din Badeuți 3, din mănăstirea Moldovița 1, de la Putna 4, din Roman 6 urice, din Bacău 1, iar de la Mănăstirea Bistrița 1, din Hîrlău 10 urice, din Iași 15, din Vaslui 64, din Huși 1, iar din Bîrlad numai 3.

După cum se vede, în timpul lui Ștefan cel Mare, curtea din Vaslui s-a situat pe locul al doilea, după Suceava.

Bogdan voievod a eliberat din Huși 24 de urice iar din Suceava numai 15. Din Hîrlău și din Vaslui a eliberat cîte 4 urice, iar din Iași numai 7. Majoritatea uricelor rămase de la Ștefăniță vodă au fost eliberate din Hîrlău (48). Față de acest număr, Suceava — cetatea de scaun — a rămas în urmă, numai cu 22 urice, Iașul cu 10, iar Vasluiul și Hușii cu cîte 4.

N. Iorga a scris că „Petru Rareș, pe un timp cînd țara-și căuta o nouă capitală mai aproape de locurile de unde-i venea puterea, îndrăgi tîrgul Botoșanilor,

⁸⁸ *Catalogul documentelor moldovenești*, vol. I, doc. 630

⁸⁹ *Ibidem*, vol. I, doc. 1828.

⁹⁰ *Ibidem*, doc. 1943.

⁹¹ *Ibidem*, doc. 1979.

⁹² *Ibidem*, vol. II, doc. 145.

⁹³ *Ibidem*, doc. 488.

⁹⁴ G. h. Ghibănescu, *Surse și izvoade*, vol. XII, pp. XXIV—XXV și p. 15

⁹⁵ *Doc. privind istoria României* (veac. XVI), A., vol. IV, doc. 13.

⁹⁶ T. Bălăn, *Documente bucovinene*, vol. I, pp. 80—81.

⁹⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 85.

⁹⁸ *Ibidem*, vol. II, pp. 35—39.

⁹⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 108.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 117.

¹⁰¹ *Ibidem*, pp. 149—150.

deși el n-avea nici apă, nici munte în preajmă”¹⁰². Astfel Botoșanii au devenit „capitală vremelnică”¹⁰³ și prin aceasta, „după săteanul Botăș”, Botoșanii avură un al doilea părinte, pe Petru Rareș”¹⁰⁴. Datorită acestui fapt — credea Iorga — în fața bisericii Uspenia din mijlocul Botoșanilor „ar trebui să se ridice icoana de marmură sau bronz a singurului fiu al lui Ștefan cel Mare, care a avut în el o sîcînteie din sufletul marelui părinte”.

Regretăm că adevărul istoric nu îngăduie să ne entuziasmăm alături de N. Iorga. În Moldova lui Petru Rareș erau douăzeci de curți domnești, în afară de cele cîteva case domnești, de la mănăstiri. În oricare curte domnească a poposit acest domn, capitala țării, „cetatea de scaun” a rămas tot Suceava. Iar dacă-l urmărim din care curți domnești și-a eliberat actele domnești, iată ce constatăm :

Din Suceava și-a eliberat 11 urice, din Hîrlău 14, din Iași 16, din Vaslui 63, din Huși 133 din care 80 numai în a doua domnie, iar din Bîrlad 15 (numai în a doua domnie). Prin urmare, marea majoritate a uricelor sale au fost eliberate din jumătatea de sud a Moldovei, de unde a mai eliberat încă 27 urice, fără arătarea locului. Care va fi fost cauza că în cei cincisprezece ani de domnie Petru Rareș n-a eliberat nici un uric din această „nouă capitală” de la Botoșani, după cum i-a zis Iorga ? Răspunsul este că interesele de apărare și de administrare a Moldovei cereau mutarea capitalei nu la Botoșani, ci mai mult spre sud, mai spre jumătatea țării. Dacă observăm de unde și-a eliberat Petru Rareș cele mai multe urice, se poate cunoaște că pe timpul acela se încerca alegerea locului pentru noua capitală la Huși sau la Vaslui.

Sub Ilie Rareș, Ștefan Rareș și Alexandru Lăpușneanu încă se alegea locul de capitală pe la Iași sau pe la Huși, căzînd mai mult asupra Iașilor. De-abia sub Bogdan Lăpușneanu, două treimi din numărul uricelor sale au fost eliberate din Iași, o treime din Suceava și nici un uric din celelalte curți domnești. Astfel capitala țării s-a mutat de la Suceava la Iași.

Faptul că la curtea din Botoșani unii domni s-au oprit mai mult decît din treacăt își are o anumită explicație. Venitul de la toate moșiile din ocolul Botoșanilor, venitul tîrgului și venitul de la cel mai mare iarmaroc de vite din Moldova, care se ținea tot la Botoșani, le încasa doamna, după un obicei vechi. Prezența domnilor din cînd în cînd pe la Botoșani, avea, după cum se vede, un interes mai mult familial. Însă curtea de la Botoșani, ca centru militar întărit, a avut un rol însemnat și la oprirea atacurilor dușmane, la schimbarea unor domni ori la pregătirea oștilor pentru atacuri peste granițe.

Curțile domnești au fost create de domnii Moldovei dintr-o necesitate impusă de condițiile orînduirii feudale, ele avînd, drept scop întărirea puterii lor militare, economice și politice. Epoca de înflorire a curților domnești a fost făurită de Ștefan cel Mare. Acest domn a reușit ca prin ocoalele curților dom-

¹⁰² N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 650.

¹⁰³ Idem, *Inscripții botoșănene*, pp. 5, 6, 8.

¹⁰⁴ Idem, *Un oraș românesc : Botoșanii*, în vol. *Botoșanii în 1932*, p. 3.

nești să stăpânească mai bine de două sute de moșii. Din tîrguri și din toate satele din ocoale și-a format o armată credincioasă și mult mai mare decît în trecut. Puterea boierilor a fost foarte mult redusă. Persoana domnului s-a ridicat între marii boieri ca cel mai mare proprietar din Moldova. Respectat și iubit de cei mici, el i-a silit pe marii boieri să-l asculte și să vadă în persoana domnului pe singurul stăpîn al Moldovei.

Domnii din prima jumătate a secolului al XVI-lea au continuat politica lui Ștefan cel Mare, neînstrăinînd nimic din ocoalele curților domnești, dar Bogdan voievod și apoi Ștefăniță voievod (în timpul minoratului său) au avut slăbiciunea de a aproba reapariția unor curți boierești: Curtea lui Luca Arbure de la Șipote-Iași, curtea postelnicului Cozma Șarpe de la Scheia, curtea din satul Gănești (țin. Cărligătura) a lui Ion Gănescu (pîrcălab de Neamț și frate cu Cozma Șarpe), curtea lui Ivanco de la Căbicieni etc.¹⁰⁵

Nu întîmplător au reapărut aceste curți boierești, dacă avem în vedere că în 1523 boierii Gănești și Arburești au vrut să-l înlăture de la tron pe Ștefăniță Vodă.

În documentele lui Petru Rareș și ale urmașilor săi nu se mai află mențiuni referitoare la curțile boierești. Totuși puterea boierească s-a arătat tot mai îndrăzneță, mai ales cînd voievozii s-au dovedit slabi.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, numai doi voievozi au îndrăznit să se opună boierilor. Nu întîmplător primul dintre acești boieri i-au zis „cel Cumplit” iar celui de al doilea „Tiranul”. Ceilalți au fost buni pentru ei. Despre Petru Șchiopul, de exemplu, scrie cronicarul Gr. Ureche că „era domnu blîndu, ca o matcă fără ac” ..., boierilor le era părinte, pre carei la cînte mare-i ținea și din sfatul lor nu ieșia”¹⁰⁶.

În timpul acestui domn slab, boierii au reușit să destrame o bună parte din puterea care, cu un secol în urmă, îl susținuse atît de demn pe Ștefan cel Mare. Dacă avem în vedere numai ocoalele celor 4 curți domnești din această parte a Moldovei (Botoșani, Ștefănești, Dorohoi și Bădeuți), observăm că Petru Șchiopul, după sfatul boierilor, a dăruit sau a vîndut 14 moșii unor boieri și mănăstiri, Ștefan Tomșa a înstrăinat 8 moșii, Miron Barnovschi-Movilă 6 moșii și tot așa și ceilalți domni, prin vînzări sau danii care în multe cazuri, s-au dovedit vînzări deghizate, ocoalele fiind tot mai săracite, pînă cînd au dispărut.

Daniile și vînzările moșiilor din ocolul Ștefăneștilor s-au încheiat la 7 aprilie 1611. La această dată, Constantin Movilă voievod a restituit vornicului Gheorghe și „giupănesei” sale Dumitra satul Badeuți și satul Săbășani de alături, „luate de mai înainte de alți domni și introduse la ocolul Ștefăneștilor”¹⁰⁷.

Ocolul Badeuților a fost desființat de Ștefan Tomșa la 13 martie 1615. Atunci a dăruit el ultimele 5 sate care mai rămăseseră din acel ocol (Badeuți, Drăgănești, Crăinicești, Ivăncicăuți și Părlășani) mănăstirii Solca¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 568.

¹⁰⁶ Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 204—205.

¹⁰⁷ *Doc. priv. ist. României* (veac XVII), A., vol. III, doc. 26.

¹⁰⁸ Vezi T. Bălan, *op. cit.*, vol. I, p. 149.

Ultima moșie din ocolul Dorohoiului, Prelipca, a fost dăruită în 1631, de către Moise Movilă voievod, lui Prodan, „slugă bătrână”¹⁰⁹.

În mod excepțional, daniile și vânzările din ocolul Botoșanilor s-au făcut până la 1751, când biserica de la Popăuți a fost transformată în mănăstire de către Constantin Cehan Racoviță și i s-a dat atunci mănăstirii o jumătate din moșia Tatarăși, singura bucată de pământ ce mai rămăsese neînstrăinată din ocol. În schimb, pentru ca veniturile doamnei să nu fie mai mici față de trecut, a fost înființat pentru ea ținutul Botoșanilor, încă din 1741.

În secolul al XVIII-lea s-au făcut danii și din moșiile țărgurilor și astfel, treptat, n-a mai rămas teren domnesc în ocoale.

Același sfârșit au avut și celelalte ocoale și țărguri domnești și iată că scopul urmărit vreme de secole de către marii boieri a fost atins.

Marii boieri, folosindu-se de domnii cei slabi, au dăruit sistematic puterea domnilor, fără ca aceștia să-și dea seama că o dată cu ieșirea din ocol a fiecărei moșii, fie ea dată unei mănăstiri sau unui boier, puterea lor militară, economică scădea.

Clădirile curților domnești au constituit primele obiective de jaf, în timpul năvălirilor dușmane. Prin jaf și distrugeri au trecut ele și când domnii s-au schimbat forțat și mult de des, cu ajutorul oștilor străine. Doar curtea domnească din Hîrlău a fost refăcută de Radu Mihnea, dar numai datorită faptului că arseese curtea din Iași. Celelalte curți au rămas în ruină, fără posibilitatea de a fi reparate, căci vremea lor trecuse.

În rare cazuri, ruinele lor au impus celor din jur și oarecare respect. De exemplu, la 6 august 1635, intenționând Vasile Lupu a face o mănăstire la Corbul, în hotarul Călugărilor de la ținutul Vasluiului, i-a scris logofătului Cehan Racoviță să nu ia piatra din ruinele curților domnești ale lui Ștefan Vodă, „că nu este cu cinste”¹¹⁰.

¹⁰⁹ Gh. Ghibănescu, *Surse și izvoade*, vol. XII, pp. XXIV—XXV și p. 15.

¹¹⁰ *Ibidem*, vol. III, pp. 325—326.